

Запотоцький Андрій Петрович,

здобувач наукової лабораторії з проблем
досудового розслідування Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ)
ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИВЛАСНЕННЯ,
РОЗТРАТИ МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ
ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ У СФЕРІ
БУДІВНИЦТВА**

Сучасний кримінальний процес не можливо уявити без провадження комплексу слідчих (розшукових) дій, що являють собою сукупність різноманітних пошукових, пізнавальних і засвідчуючих операцій, що здійснюються з метою отримання (збирання) доказів або ж для перевірки вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Їх значення у кримінальному провадженні, в тому числі щодо фактів привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері будівництва надзвичайно важливе, а тому у розрізі дослідження основ методики розслідування злочинів у сфері будівництва на проведення слідчих (розшукових) дій необхідно звернути особливу увагу.

Відповідно до ст. 237 КПК України, з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів. Найбільш поширеним видом огляду під час розслідування злочинів цієї категорії є саме огляд документів.

У разі, якщо огляд документів на місці здійснити неможливо, їх вилучають відповідно до ч. 5 ст. 237 КПК України. Під час проведення огляду комп'ютерної техніки, призначеної для створення, зміни та накопичення електронної інформації, можна виявити: по-перше, ознаки виготовлення різних копій і варіантів документів, наявність ознак підроблень; по-друге, виконавця цих документів; по-третє, дату виготовлення та внесення змін до документів, що мають значення для розслідування (наприклад, встановити факт редагування початкового змісту документів шляхом дослідження їх електронних версій).

Таким чином, тактика огляду в провадженнях стосовно привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері будівництва, загалом, ґрунтується на загальних криміналістичних рекомендаціях із проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії, однак містить певні особливості, на які слід обов'язково звертати увагу під час розкриття та розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень.

Процес розкриття та розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері будівництва невід’ємно поєднаний із проведенням допитів свідків, потерпілих і підозрюваних. Процесуальний порядок організації та проведення допиту на стадії досудового розслідування закріплено в ст. 42, 60, 65, 95–97, 133, 223–226, 232, 256 КПК України. Предмет допиту становлять загальні дані, зокрема обставини: пов’язані з подією злочину (час, місце, спосіб); які підтверджують чи спростовують винуватість конкретної особи чи декількох осіб та мотиви їх дій, що впливають на ступінь та характер відповідальності підозрюваного; які стосуються характеру та розміру шкоди, завданої злочином, тощо.

Складність проведення допитів під час розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень обумовлена тим, що при безпосередній підготовці до проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії правоохоронцям необхідно ознайомитись та опрацювати значний масив нормативно-правових документів, які регламентують діяльність посадових осіб установ, підприємств, організацій, що виступають як замовник будівельних/ремонтних робіт, а також інших суб’єктів господарської діяльності, задіяних у сфері будівництва, зокрема тих, що надають різні види послуг з використанням спецтехніки та інструменту, здійснюють продаж та постачання будівельних матеріалів, виступає виконавцем (підрядником/субпідрядником).

На різних етапах розслідування доцільно здійснювати тимчасовий доступ до речей і документів, що вважається одним з найбільш ефективних засобів забезпечення збирання доказів.

У разі наявності достатніх підстав, слідчий на підставі ст. 234 КПК України проводить обшук для відшукування і вилучення необхідних предметів і документів. Об’єктами обшуку у разі вчинення привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері будівництва, як правило, є місця: вчинення дій щодо фальсифікації проектно-кошторисної документації (приміщення організації-підрядника, організації-замовника будівельних робіт); прийому грошових коштів пайовиків та інших категорій клієнтів (окремо від офісу забудовника); проведення будівельно-монтажних і ремонтних робіт (будівельні майданчики, складські приміщення, об’єкти будівництва або ремонту).

Учинення привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері будівництва часто пов’язано з підробленням проектно-кошторисної та звітної документації, зокрема підписів та почерку посадових осіб. Тож у разі, якщо під час розслідування зазначених злочинів виникає питання ідентифікації виконавця рукопису або підпису, призначається

почеркознавча експертиза. На її вирішення ставляться такі питання: чи виконано рукописний текст у документі певною особою; чи виконані рукописні тексти в документі однією особою; чи виконано підпис від імені особи (прізвище, ім'я, по батькові особи, від імені якої зазначено підпис) у документі тією особою, від імені якої він складений; чи виконано рукописний текст у документі навмисно зміненим почерком [1].

Потреба в проведенні технічної експертизи виникає при дослідженні різноманітних документів, зокрема у випадках: встановлення факту виготовлення документа з використанням комп'ютерної техніки чи одержання копії за допомогою копіювально-розмножувальних пристроїв; вирішення діагностичних, а в окремих випадках й ідентифікаційних завдань за документами, виготовленими за допомогою цифрових, лазерних принтерів та копіювально-розмножувальної техніки; ідентифікації матричних принтерів за виготовленими за їх допомогою документами [2, с.173-177].

Найважливішою при розслідуванні привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері будівництва є будівельно-технічна експертиза. Саме під час її проведення вдається встановити більшість обставин, що підлягають доказуванню [3, с. 161]. Також в її межах або додатково можуть бути проведені й інші інженерно-технічні експертизи, залежно від обставин кримінального провадження та відомостей, які необхідно встановити під час досудового розслідування.

Аналіз судової практики свідчить про те, що будівельно-технічна експертиза найчастіше проводиться з метою встановлення факту внесення завідомо неправдивих відомостей про нібито виконані роботи на вказану суму, які не були виконані в повному обсязі. У такому випадку в межах експертизи проводиться порівняння обсягів робіт, зазначених в акті приймання виконаних будівельних робіт, з фактичними обсягами робіт, визначеними на підставі проведених при дослідженні вимірів, що відображається в додатковому висновку судової будівельно-технічної експертизи.

Комп'ютерно-технічна експертиза призначається в разі виявлення документів в електронній формі, які зберігаються на «машинних» носіях. Таке дослідження має важливе значення в доказуванні обставин вчинення злочинів у сфері будівництва. Адже нерідко особи, які їх вчинили, до початку кримінального провадження встигають знищити або приховати документи на паперових носіях, водночас копії цих документів залишаються в пам'яті комп'ютера, на флеш-накопичувачах, дисках тощо.

У межах кримінального провадження може також призначатись економічна експертиза та її різновиди (бухгалтерська, фінансово-економічна, інженерно-економічна), яка дозволяє перевірити

обґрунтованість висновків документальної перевірки, правильність ведення бухгалтерського обліку в будівельній організації, встановити конкретну суму завданої шкоди, з'ясувати обставини, що сприяли вчиненню розкрадання, тощо.

Наприклад, ще за «радянською» практикою, проведення судово-бухгалтерської експертизи визнається необхідним, якщо: висновки документальної ревізії суперечать матеріалам кримінального провадження та для усунення цих суперечностей вимагається висновок експерта-бухгалтера; є обґрунтоване клопотання підозрюваного про проведення бухгалтерської експертизи; ревізор (аудитор) не прийняв надані підозрюваними особами документи (наприклад, акти на списання будівельних матеріалів та ін.) з мотивів їх неналежного оформлення, несвочасного надання; ревізор (аудитор) не застосував усі методи дослідження, які вимагаються; необхідність призначення експертизи зумовлена висновками експерта-будівельника [4, с.62].

Після проведення зазначених процесуальних дій здійснюється аналіз та оцінка одержаних відомостей з метою коригування плану розслідування з урахуванням зібраних даних. Оцінка матеріалів кримінального провадження передбачає вирішення таких питань: чи вирішені задачі розслідування; чи зібрані в поновному обсязі докази, що підтверджують винуватість підозрюваного; наскільки ефективні застосовані прийоми, методи й засоби розслідування.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

2. Запотоцький А. П. Особливості призначення судових експертиз під час встановлення обставин, які мають значення при розслідуванні злочинів у сфері будівництва. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 6 (256).

3. Веренич И. В. Использование специальных знаний в процессе расследования преступлений, совершенных в сфере строительства, эксплуатации зданий и сооружений : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. М., 2010.

4. Опарин Н. Б. Расследование хищений социалистического имущества в строительстве : пособие / [Н. Б. Опарин, Э. В. Гаритовская, В. Л. Пуляхин и др.]. М. : ВНИИ МВД СССР, 1987.